

EN HÄRLIG KVÄLL PÅ OCH INUTI GALGBERGET

Sven-Åke Asklander inledde kvällen med att berätta om naturen på och omkring Galgberget.

Det finns **133 naturreservat på Gotland, lika med 6 % av öns landyta**. Två reservat är regionala, Galberget och Södra Hällarna, de sköts av Region/kommun. Variationsrikt med **14 olika skötselområden** för att bevara de olika karaktärerna. Uppe på klinten endast tunt jordlager, hållmarker o gamla stentäkter (bl a under f d speedwaybanan) men också gammal åkermark bl a vid galgens infart.

Nedanför klinten finns strandavlagringar med gamla åkermarker o fodermarker ändå fram till 1920talet, bl a Wallers ängar Norr om Trojeborgen. Norr om Gullgubbens äng ligger en Trojeborg, eventuellt från före Kr födelse. (ingen vet varifrån namnet Gullgubben kommer)

Trojeborger som förekommer i närheten av skolor däremot lär ha tillkommit i undervisnings syfte, gjorda av elever på senare tid.

Intill klinten rikligt med ytvatten som ger frodig växtlighet och som även kunde driva en såg. **Rester av vattenkvarn o såg.**, ”Davids såg”. Sågens håll-damm finns kvar som en sankmark.

Fram till 1800-talets mitt var det fri sikt in till stan, och även runt omkring. Mellan 1905 – 1912 arbetade **Planteringsgillet**, med stöd av DBW, med att plantera ut **Balkanoxlar** (som sedan spridit sig enormt, även på Södra Hällarna), **svarttallar, lärkträd, Gullregn.**

Gullregns-allén från Norra Kyrkogårdens sydöstra hörn till Novi resort, samt Kärleksstigens iordningställande gjordes som nödhjälpsarbete under åren 1933-34.

Kalkugnen som synes på klinten, från 1856, var ett försök att elda med kol istället för ved, men det blev inget lyckat resultat, så projektet lades ner. Sedan ansökte man om lov att starta **cementfabrik** i området och fick tillstånd. Det fanns dock en tidsgräns inom bygglovet, tillståndet gavs 1875 och det skulle vara färdigbyggt 1882. Man hann inte riktigt klart med byggandet, och efter tillståndet gått ut fick man inte fortsätta, alltså, ingen fabrik. Lyckligtvis!

En bit bort nedanför klinten ligger **S:t Görans kyrkoruin**. Bredvid låg en gång också Nordens största spetälskehospital, byggnaderna lämnades 1538, revs och är nu helt borta. Men själva kyrkogården användes senare, exempelvis vid koleraepidemin på 1850-talet, gravstenar har hittats från den tiden.

Visby Lasarett byggdes 1903, har sedan byggts om och till i omgångar.

Per Widerström tog över och berättade om galgen.

Det är hällmark, med ytterst lite jordmån i och omkring galgen, och man trodde länge att det inte fanns några gravar inom området, men vid undersökningarna hittades rester från mellan 30 – 50 personer. Rester då det helt enkelt är spridda ben som samlats ihop och lagts i en grund grop, där man sedan hämtat jord från omgivningen och lagt över.

Det man vet om avrättningsplatser i allmänhet kommer från släktforskning, när någon träffat på en äldre släkting som tyvärr blivit avrättad, då ett namn infogas i historien.

Sista avrättningen här var **år 1845**.

1849 ville man på Gotland riva galgen, sökte lov att göra det, finns inga anteckningar om varför det inte blev av. Idag är det den enda kvarvarande galgen i Skandinavien, kanske hela norra Europa, betraktas idag som kultur, en del av vår historia.

Visby är ju en stenstad, galgen blev i sten, på övriga platser byggdes de oftast i trä, därför finns de inte kvar.

Projektet att gräva ut galgen, och att forska i galghistoria, kallas **”De börjar inte förrän jag kommer”**. Ett citat från den engelske fånge, som på väg från bodelskärran till galgen blev påskyndad av vakterna.

1555 är den tidigaste anteckning man hittat om en avrättningsplats här.

Vid hängning användes kort rep, och knuten sattes där nacken var som tjockast, så att den inte skulle knäckas, hela skådespelet fick inte gå för fort och för lätt..... detta var ju pedagogik på hög nivå, publiken skulle få valuta för att de gått hela vägen hit, samt lära sig att brott inte lönar sig.

Som tidigare nämnts, var det fri sikt runt om, och även från sjön skulle man kunna se att här finns en avrättningsplats, här råder rätt och ordning.

En svensk kulturmiljö – när de började projektet blev en del folk upprörda och tyckte inte att arkeologer skulle arbeta med sånt här, det är ju inte ”svensk kulturhistoria” tycktes det. Däremot var det okej med silverskatter och järnåldersgårdar – mycket trevligare.

Redan på bildstenarna finns ristningar med hängningar på, exempelvis den i Bunge.

Med galgen ville man visa att man hade ett rättssystem!

Finns ofta inritade på kartbilder, även om kartritaren sällan hade som uppgift att rita in den.

Vi har varit dåliga på att skydda de avrättade som död, andra gravar och gravplatser är skyddade, men dessa bara skyfflades bort och glömdes bort när man byggde nytt.

1689 kom en lag som förbjuder användandet av fångar som nya bödlar, som straff

istället för att de skulle dö själva. **Då blir yrket professionaliserat, statusen höjs**, man får inte längre förödmjuka bödlar, eller hålla de utanför samhället. Dock blir det samtidigt regler för hur bödeln skulle utföra sitt jobb, och vid tjänstefel fick han själv plikta. Den här lagen visar på hur det tidigare troligen var dömda fångar som blev bödelsmän.

Finns olika exempel på straff för tjänstefel, en skarprättare hade troligen missat och låtit fången lida onödigt mycket, han dömdes till att vara nykter på jobbet... låter skrattretande, men det var (och är) alldeles säkert mycket hårdare att ta livet av folk utan brännvin i kroppen.

Per hittade ett citat från George Bush, på frågan om han är för dödsstraff, svarade han: ”Jag är för strängare dödsstraff”.

Likadant var det i Sverige. Det räckte inte med att avrätta, det skulle vanäras också, var en hederskultur, även familjen drogs in, kropparna började styckas upp, spikas upp till allmän beskådan, hela familjen blev vanärad, hamnade utanför samhället, och det fanns ingen ”social” som tog hand om folket.

Det finaste var att bli avrättad med svärd, sen kom yxa, längst ner var hängning. Och så klart man föredrog den snabba varianten om man fick välja. Ibland kunde man bli benådad från hängning till svärd.

På frågan om arkeologerna lämnade benen kvar i marken efter undersökningarna, svarade Per att allt de hittade togs med, och benen är för närvarande på Campus Gotland och undersöks av osteologerna, sedan förvaras de i kartonger hos Fornsalen någonstans.

Det är alltså spridda ben som hittats, **men även två hela skelett, i två gravar**. Den ena var en ung man på ca 16 år, den andre ca 40 år. Den unge har mycket svåra förslitningsskador över hela kroppen, bästa förslaget här är att han varit till sjöss. Man började jobba som mycket, kanske 10-11 år, fick börja med att bära exempelvis kanonkulor från nedre till övre däck, hårt arbete, som sliter på hela kroppen. Man kan undra vad för ont en 16-åring hade hunnit göra för hamna i en grav på galgberget.

En teori är att det kan ha varit två pirater, fanns ju gott om dom i vattnen på 1400-talet. Enligt tradition i världen blev pirater avrättade med svärd, liksom de finare folken.

En del brända ben hittades, eventuellt från brända kvinnor, utanför galgen, sedan tagits in och grävts ner. Man fick inte ta med sina döda hem efter avrättning, strängeligen förbudet, det vaktades noga.

Tidelagsbrott – på 1600- och början 1700-talen verkar det varit närmast en epidemi av tidelagsbrott. En teori är att det är människor som kanske varit ute i alla krig som var på den tiden, kom hem som trasiga människor, som inte orkade med sig själva,

men inte klarade ta sina egna liv, det var ju den värsta synden.
De anmälde då hellre sig själva för tidelag och blev då dömda till döden.

De värsta djuren på den tiden var i fallande ordning: svin, getter, hundar, får.

Några rättegångsprotokoll från rättegångar mot djur:

Från 1300-talets Frankrike – En kulting bet av örat på ett litet barn, och blev stämd inför tinget. Suggan med alla kultingar förs dit, men man kunde inte peka ut exakt vilken kulting som var boven, alltså friades de alla. Suggan, däremot, hade inte skött sina plikter som mor, hade gett dom dålig uppfostran, dömdes därför till döden.

En till från Frankrike – Ett år blev alla grödor uppätta av åkersorkar, bönderna åtalade då alla sorkarna. Djuren fick en offentlig försvarare, hans första uppdrag någonsin, skulle försvara åkersorkarna. Försvararen kom till tinget men inte hans klienter. Försvararen sade då att kallelsen inte nått ut till alla sorkar. Av tinget fick han då i uppgift att se till att alla sorkar fick nya kallelsen.

Han kom dock ensam till tinget även nästa gång. Sade då att, ”eftersom alla har rätt att färdas till tings utan fara för sitt liv, kunde åkersorkarna för tillfället inte komma. Men om bönderna lovade att skjuta alla vildkatter, så det blev fritt fram, så lovade sorkarna i sin tur att inställa sig.....”

Bönderna lade ner åtalet och advokaten blev stjärnadvokat, och ägnade sitt liv åt att försvara djur!

Tre pelare – varför?

I slutet av 1300-talet börjar det komma trebenta galgar, verkar också vara kopplade till Golgatavandringen, främst i Europa – det här fenomenet finns i Stockholm och Visby. Tre minnesmärken gjorda av Gotländsk sandsten finns i Sthlm, på vägen mot galgen där, som en Golgatavandring.

Symboliken kan då, enligt Per W., vara de tre korsen på Golgata.

Från runt 1400-talet, tror Per, om galgen som den ser ut idag, eventuellt mitten 1300-tal, Visby var dock en modern stad som hängde med i modet.

Det handlar om att rätt ska skipas, men också om att makten ska manifesteras, alltid, var det än är, är det de fattigaste som drabbas hårdast.

Eftersom det endast är 2 skelett som håller ihop, är det svårt för osteologerna att hitta sjukdomar, uppväxtorter, skador, typ av dödsstraff.

Hängning visar inga spår på benen, däremot halshuggning kan man se. Vid svärd, slaget uppifrån, bakifrån och neråt, följer ofta en bit av käken med.

Alltså, här sitter jag och skriver om dessa hemskheter, det är egentligen så makabert...

Sjutton stenar i var pelare syns idag, men det finns en artonde i marken, så det där med 17 som tal för djävulen, glöm det. Det var inte ens ett tal för djävulen, så vitt

folklivsforskare vet idag. Bara en bra historia.

Christer Stoltz inne i berget.

Christer, som dessutom är expert på Gotlands skyddsrum, låste upp och släppte in oss i civilförsvarets ledningscentral. Vi tog den norra 80-talsgjorda ingången, istället för den ursprungliga 50-talsingången.

På 80-talet, när hotbilden blev hårdare, ville man skydda sig mot tryckvågar och kemiska bekämpningsmedel, med vinklad ingångstunnel och duschar i två olika slussar.

Inuti berget är byggt ett vanligt tvåvåningshus, man kan dessutom gå runt hela huset, i en trång gång om man vill, och krypa upp på taket.

Masten som syns på berget tillhör anläggningen. Vart helst man ser en sådan mast, kan man räkna med att tillhörande anläggning finns i underjorden.

Här leddes civilförsvaret för hela Gotland.

Funktioner i civilförsvaret – brand, räddning och rövning.

Viktigt meddelande – Hesa Fredrik.

Växeltelefonister – mot allmänheten.

Hemskyddet är på väg tillbaka, år 2020.

85-90 personer arbetade här, i olika skift, ”varma-bingen-principen”.

I sovsalen finns Gotlands enda tre-vånings-dubbelsäng!

Här finns också ett rum som inte visas för allmänheten, en modifierad avdelning, med viktig kommunikationscentral för Gotland.

Ett guldvalv, Riksbankens guldreserv lär ha flyttats från Tingstäde fästning till Galgberget, men Christer har, trots letande, inte hittat något guld.

Filteranläggning för rening av luft vid kris. Reservkraft som startar vid strömavbrott. Vattenbrunn borrad. Vattentank för släckvatten. Dielseltank för reservaggregatet.

Driften betalas av regionen.

1995 lades civilförsvaret ner, Räddningstjänsten hade kvar centralen som plats för övningar. 2020 ska, enligt Regeringen, finnas en säker ledningscentral, Christer hoppas på denna då den är så klar som den redan är, behöver endast moderniseras. Den är i gott skick, temperaturen ligger på samma behagliga nivå sommar som vinter.

Finns en betydligt mindre i Landshövdingens källare.

En del underjordiska anläggningar i skogarna har vattenfyllts med flit för att stänga till.

Det nya totalförsvaret som ska byggas upp blir ett helt nytt modernt.

Sveriges oljereserver är tömda, läkemedelslager borta, sålda, eller skänkta. Finns idag inga lager överhuvudtaget egentligen, vi har ett mycket sårbart samhälle, allt sker mer eller mindre med ”just-in-time ”- leveranser. I stort sett över hela världen.

Fyra krigssjukhus fanns en gång på Gotland, idag inget.

Från anteckningar, Gunilla Lauström, **med reservation för missar med minnet!**